

Efter detta: Universalism, dubbel utgång – eller en tredje väg?

Essä av Tobias Bäckström 2022

Det finns idag en växande opinion i kyrkan för universalism, som betyder att alla människor kommer att bli frälsta. Erik Gislason har skrivit en magisteruppsats om utvecklingen av domsöndagspredikningar i kyrkliga tidskrifter från andra hälften av 1900-talet och framåt. Han konstaterar att predikans innehåll har förskjutits från domen efter detta, till livet här och nu. Och i mer liberala tidskrifter som Svensk Kyrkotidning och Kyrkans tidning har "himlen" beskrivits som den enda tillvaron som väntar människan.

Det kanske inte är så märkligt, problemet med den dubbla utgången, att det finns både en himmel och ett helvete är ju oproportionaliteten i straffet. För det är väl inte rimligt att människor som inte tror på Gud ska straffas för sin icke-tro i en evighet – även om de varit goda och skötsamma människor? Men människan har ju ett val? Ja, men hur många icke-troende människor har egentligen gjort ett aktivt val? Eller ta en kristen människa som glider ifrån kyrkan och tron, hur ofta handlar det om medvetna beslut? Och även om någon gör aktivt revolt, är det mot Gud eller kyrkan eller en uppfattning om Gud?

Samtidigt finns det problem med universalism också. Om alla per automatik kommer till himlen, spelar det då ingen roll? Vi människor har väl ansvar för våra handlingar och val i livet. Vi uppmanas ju i bibeln att välja det goda, välja Gud – vad är poängen med sådana uppmaningar om slutresultatet blir detsamma? Kommer martyrer som har lidit för sin tro stå i himlen tillsammans med dem som plågade dem och inse att de hade lika gärna kunna avsäga sig sin tro – det hade ändå inte spelat någon roll?

Sen finns det ju en tredje väg som heter annihilationsläran. Annihilation betyder förintelse, och enligt den läran kommer de fördömde inte att lida i något helvete, åtminstone inte för alltid, utan vid en viss tidpunkt kommer deras medvetande att utsläckas av Gud, så att de upphör att existera både till kropp och själ.

Det är dessa tre möjligheter som jag tänker diskutera i den här essän.

Origenes och alltings återställelse

Ingen av dessa läror är särskilt nya, utan de har funnits med tidigt i kyrkans historia. När det gäller universalism, alltså universell frälsning så var en av de första som förde fram denna uppfattning kyrkofader Origenes, som levde mellan 185 och 254 i Alexandria. Läran kallade han *apokatasis ton panton* som är grekiska och betyder alltings återställelse. En dag ska det onda upphöra och världen ska återgå till sitt skapelsegivna tillstånd. 1 Kor 15:28 är ett viktigt bibelord för Origenes. *"Men när allt har lagts under honom skall Sonen själv underordna sig den som har lagt allt under honom, så att Gud blir allt, överallt."*

Detta gäller hela skapelsen, djur och natur, och även oss människor, enligt Origenes. Även de mest onda och motsträviga kommer till slut nå fram till insikt om sanningen och ta emot

frälsningens gåva i Jesus Kristus. Ja, till och med djävulen och hans anhang kommer en gång att omvända sig. Ingen kommer att gå förlorad för alltid.

Det betyder inte att han förnekar de bibelord som talar om evigt straff, men han menar att det är Guds pedagogiska instrument för att leda människor till frälsning. Det finns alltså, tänker sig Origenes, en möjlighet att omvända sig efter döden.

Han räknar ändå inte bort den fria viljan för Gud tvingar ingen utan leder människan till insikt. Men detta kan ta tid och också vara en smärtsam process, sanningen för människan uppenbaras gradvis, utan tvång.

Läran om alltings återställelse blev ingen officiell kyrklig lära men den har funnits med i hela kyrkans historia. Men vad man kan kalla hoppfull universalism har kyrkan inte haft invändningar mot. Den ortodoxa metropoliten Kallistos Ware till exempel, svarar på frågan: Kan vi hoppas på allas slutliga frälsning? – *Vi har rätt att hoppas på det men vi kan inte fastslå att det är något som ovillkorligen kommer att ske!* (Halldorf s 83)

Ett evigt straff?

När det gäller de som förespråka universalism så är det ju mycket Paulus man stöder sig på, medan de som förespråkar en dubbel utgång stöder sig på Jesu egna ord. Det viktigaste stället är ju Matteus 25:31-46. Där Jesus skiljer människorna åt och placerar den ena gruppen till höger och den andra till vänster. De rättfärdiga får gå till evigt liv men den andra gruppen till evigt straff.

Det man kan notera i den texten är att en tro på Gud eller kännedom om vem Jesus är inte är en förutsättning för det eviga livet. Det avgörande är inställningen till de av sina medmänniskor som befinner sig i nöd, hemlösa, sjuka eller i fängelse. Att det kommer en dom efter döden är uppenbart, en dom som återspeglar det liv som människan levt. Men när det gäller ordet *evigt* i vers 46 så kan man ifrågasätta om det är en lämplig översättning. Det grekiska ordet är *aiôn*, och betydelsen av det är betydligt vidare än bara oändlig utsträckning av tid. Den enklaste översättningen torde helt enkelt vara eon, alltså en tidsperiod eller epok. I den grekiska litteraturen vid tiden då Matteus skrev sitt evangelium var den mest typiska betydelsen en människas livstid, men kunde också omfatta en betydligt kortare period. Det kunde också referera till plats, eller tillstånd. Ordet har en hög grad av plasticitet. (Hart s 121)

Att det kommer en dom där människan rannsakas och döms efter sina gärningar är en tydlig biblisk tanke, men det finns egentligen ganska svagt stöd för tanken på ett straff som något som kommer pågå i evighet.

En andra chans efter döden

Men är det försent i och med döden eller finns det en andra chans? För att svara på det behöver vi fundera över vad frälsningen innebär. Jesus tog ju på sig straffet i vårt ställe när han dog på korset, men det betyder inte att vi automatiskt är frälsta. Frälsningen är ju en process där vi blir alltmer Kristuslika. Den processen är ju inte avslutad när vi dör (möjligen

med undantag av helgonen). Innan vi kan ta det slutliga steget in i himlen måste vi renas, en rening som sker i skärselden.

Det finns också antydningar i Petrus första brev att det finns en andra chans efter döden: *”Ty därför förkunnades evangeliet också för dem som nu är döda: även om de som människor blev dömda kroppsligen, skulle de få leva andligen, som Gud”*. (1 Petr 4:6)

För de första kristna handlade dessa verser om att Kristus uppenbarade sig för alla när de dör. *Nederstigen till dödsriket* som vi bekänner varje söndag, är ingen engångshändelse utan något som sker alltid och överallt, efter döden möter varje människa Kristus som förkunnar evangeliet. (Halldorf s 89)

Straff eller konsekvenser

Helvetet är inget straff eftersom Gud inte straffar oss. Han har gett oss en rad bud men har samtidigt gett oss frihet att följa dessa eller inte.

Det är skillnad på *straff* och *konsekvenser*. Om jag till exempel kör för fort kan jag få en böteslapp för detta, det är straffet. Böterna kan jag få även om jag inte ställt till någon skada för mig själv eller andra. Men det som också kan hända är att jag kör av vägen *på grund av* min fortkörning. Det är inget straff utan en konsekvens av att jag handlade fel.

Och det är skillnaden mellan straff och konsekvenser. Gud straffar oss inte men låter oss ta konsekvenserna av synden, eller, som man förr brukade säga: *synden straffar sig själv*.

Helvetet som tillstånd

Men vad händer då när man steg för steg hänger sig åt synd och ondska och glider allt längre bort från Gud? Fortsätter man på den vägen så finns helvetet där längst bort, som *sista stadiet* i en lång process. Helvetet är alltså inte i första hand en *plats* som väntar den ogudaktige efter döden, utan ett *tillstånd* som man kan glida in i redan här i livet, ett tillstånd som blir den logiska slutpunkten i syndens och onskans process.

Och vad händer med människan *som människa* när hon nått denna slutpunkt? Gud har genom att bli människa i Jesus Kristus visat vad det är att vara sann och äkta människa. Ju mer Kristuslika vi är desto mer människa är vi. Kontentan av det är att den motsatta processen, onskans process, leder till att vi mer omänskliga och *mindre* människa. Den som hamnat i helvetet har förlorat all mänsklighet och blivit en icke-människa.

En liknande tanke som C S Lewis lyfter fram i *Den stora skilsmässan* är det egentligen inga människor som hamnar i helvetet efter döden, utan bara skuggorna av de som gång var människor. Boken handlar om en man som hamnat i helvetet och tillsammans med andra tar han bussen upp till himlens förgård. Där möter de människor som de känt under tiden de levde som försöker övertala dem att följa med in i himlen. Det kan man ju borde väl inte vara så svårt, men det är inte så enkelt. *”Varje förtappad själs val kan uttryckas med orden: ”Bättre härska i helvetet än tjäna i himlen.”* Det finns alltid något som de yrkar på att få behålla, till och med för priset av elände ... Du kan se det hos ett barn som hellre skulle förlora sin leksak än be om ursäkt och behålla vänskapen.” (s 58)

Men om helvetet är ett straff som vi själva väljer, straffar då inte Gud synden? Jo, vår synd har blivit straffad, den straffades på korset när Jesus bar våra synder upp på korset. Helvetet

kan då inte vara ett straff för synden, straffet är ju utdömt. Men syndens konsekvenser lever vi fortfarande i. Även om Gud inte straffar oss så straffar vi oss själva när låter ondskan ta över våra liv.

Helvetets slutpunkt innebär alltså att människan upphör att vara människa. Men vad blir det för existens när ondskan tagit över helt?

Vad är ondska?

Då måste man först svara på frågan: vad är ondska? Enligt Augustinus är ondska brist på godhet. Det onda är alltså inget i sig, det har ingen substans. Det är bara en brist, avsaknad av godhet.

Det kan tyckas märkligt eftersom vi tycker att det onda i allra högsta grad kan vara aktivt och påtagligt. Och det är sant att konsekvenserna av denna brist kan bli fruktansvärda. Det onda är som en grop i en väg, gropen är i sig ingenting, bara avsaknad av asfalt. Men kör man ner i gropen kan konsekvenserna bli trafikolyckor och annat elände.

Det betyder att det onda behöver det goda för att kunna existera. Det onda parasiterar på det goda. Det måste alltså finnas en liten gnutta godhet i det onda, eller något gott att klamra sig fast i, för att det alls ska finnas. Om man tar liknelsen av vägen där asfalten är det goda: tar man bort asfalten försvinner också gropen.

En allt igenom ond människa skulle alltså inte bara förlora sin mänsklighet utan också sin existens. Så länge människan lever och har en kropp måste hon existera eftersom kroppen är skapad av Gud och därigenom god. Men vad händer med den människan som låtit det onda ta över helt och hållet när hon dör?

Boethius som levde århundradet efter Augustinus skriver: *"... alla som avfaller från det goda upphör att finnas till... När de förvandlas till ondska förlorar de alltså även sin mänskliga natur."* (Boethius s 109) När man steg för steg släpper in i ondskan i sitt liv, förlorar man mer och mer av sin mänsklighet. Helvetet är slutpunkten när den som tidigare var en människa har upphört att vara det. Och tar ondskan över helt upphör hon också att existera, eftersom ondskan inte bara är brist på godhet utan också brist på existens.

Annihilation

Annihilation betyder förintelse, och traditionellt tänker man sig att det är Gud som förintar de själar som väljer bort honom, men jag tänker att de snarare förintar sig själva. De upphör att existera när den sista biten av godhet som höll dem var i existens försvinner.

Man kan visserligen undra: finns det sådana människor som helt och hållet låtit sig invaderas av det onda? Jag vet inte, jag tror inte det kan vara möjligt i det här livet. Men vi kan inte utesluta risken med själar som fortsätter att leva i lögn och ondska efter detta. Så länge det finns en gnutta godhet kvar hos dem finns det hopp om omvändelse och så att processen med Guds hjälp kan reverseras. Men för dem som inte gör det kan det sluta med att de också upphör att existera när bara en skugga återstår av den människa de en gång var. Helvetet och skärselden är på sätt och vis samma sak, för dem som låter sig ledas tillbaka till Gud kommer uppleva det som en skärseld, en reningsprocess. För den som stannar kvar blir det ett helvete och i slutändan förintelse.

Utvikning

Flatland är en bok av Edwin A. Abbott. Den handlar om tvådimensionella varelser som lever i en platt värld där det bara finns två riktningar: höger-vänster och framåt-bakåt. Dessa varelser har lika svårt att föreställa sig vad och upp-ned innebär som vi kan föreställa oss en fjärde dimension.

I den här världen finns också Linjeland bestående av en enda dimension där varelsena är punkter som bara kan röra sig fram och tillbaka på en linje. Och så finns det ett land som består av noll dimensioner och punktvarelserna uppfyller hela sitt universum. De tvådimensionella varelsena utanför kan inte nå honom eftersom han saknar begrepp om något annat än sig själv.

”Betrakta denna ömkliga varelse. Den där punkten är en varelse som vi, men bunden till den dimensionslösa avgrunden. Han är sin egen värld, sitt eget universum, han kan inte göra sig någon uppfattning om något utanför sig själv, han känner varken till längd eller bredd eller höjd, för han har aldrig upplevt dem; han kan inte ens tänka sig siffran två; inte heller har han en tank på mångfald, för han är själv sitt enda och allt, och han är i själva verket intet. Men observera ändå hans självbelåtenhet, och lär därav denna läxa: att vara självbelåten är att vara ond och okunnig, och att sträva efter något högre är bättre än att vara blind och maktlöst lycklig.” (Abbott s 113)

Punktvarelserna befinner sig i ett solipsistiskt helvete, där den enda som existerar är han själv. Subjekt och objekt finns inte eftersom andra varelser inte existerar i hans värld och är något som han inte ens kan föreställa sig. Helvetet är här en dimensionslös avgrund.

Litteratur:

Hart, David Bentley, 2019, *That all shall be saved – Heaven, Hell & Universal Salvation* (Yale University Press)

Halldorf, Peter, 2022, *Den svåra kärleken* (Silentium)

Lewis, C S, 1946, *Den stora skilsmässan* (Libris 1992)

Boethius, *Filosofins tröst* (Atlantis 1987)

Wrede, Gösta, 1997, *Origenes om grunderna och målet* (Uppsala Studies in Faiths and Ideologies)

Gislason, Erik, 2011, *Domen och sekulariseringen – En undersökning av domsöndagspredikningar i kyrkliga tidskrifter i Sverige 1961-2011* (Göteborgs universitet)

Abbott, Edwin A, 1884, *Flatland* (Bakhåll 2004)